

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

## **Asia: HE 191/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi**

Tehy ry:n asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi vammaispalvelulaki, jolla kumottaisiin voimassa oleva laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia, sosiaalihuoltolakia, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettua lakia ja mielenterveyslakia. Lisäksi ehdotetaan lainkohdan kumoamista Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetusta laista.

Ehdotettava vammaispalvelulaki sisältäisi säännökset vammaisille henkilöille järjestettävistä sosiaalihuollon erityispalveluista. Laki täydentäisi sosiaalihuollon palveluita koskevana yleislakina sovellettavaa sosiaalihuoltolakia. Lisäksi vammaiset henkilöt olisivat oikeutettuja muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukaisiin palveluihin ja tukeen.

Lain tarkoituksena on:

- 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;
- 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

Hallituksen esitysluonnos on kattava ja lain tarkoitus selkeä ja kannatettava.

### **Ikääntymisrajoitus**

Lain soveltamisalaa koskevaan säännökseen ehdotetaan kirjoitettavan koko lakia koskeva niin sanottu ikääntymisrajoitus. Lakia ei sovellettaisi henkilöön, jonka avun, tuen tai huolenpidon tarve johtuu pääasiassa muusta kuin iäkkäänä alkaneesta ja tyypillisesti iäkkäillä henkilöillä esiintyvistä sairaudesta tai yleisestä vanhuudesta johtuvasta rappeutumisesta taikka heikkoudesta. Vammaispalveluita aiemmin saaneet vammaiset henkilöt saisivat niitä kuitenkin myös ikääntyessään silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu heidän aiemmasta vammastaan eikä kyseessä ole selkeästi uusi ikääntymisestä johtuva vamma tai sairaus.

Käsite ikääntymisrajoitus on sävyltään negatiivinen. Tehy pitää ikääntymisrajoitusta ongelmallisena ja syrjivänä. Hallituksen esityksessä ei ole varsinaista ikärajaa kirjattu, mutta vammaispalveluita koskevassa tilastollisessa tausta-aineistossa käytetään yleisesti 65 vuoden ikärajaa. Jos ikääntymisrajaus tulee voimaan, jää osa vaikeavammaisista yli 65-vuotiaista ilman heidän päivittäiselle elämälle ja kotona asumiselle välttämättömiä palveluja. Tilalle esitetään sosiaalihuoltolain ja vanhuspalvelulain mukaisia palveluja. Ne voivat korvata vain osan vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja ne ovat harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia.

Hallituksen esityksen ikääntymisrajaus syrjii erityisesti vaikeasti vammautuneita iäkkäitä eikä edistä yhdenvertaisuutta. Yli 65-vuotiaana sokeutunut/ kuuroutunut/liikuntakykynsä menettänyt on vaikeavammaisen. Vammaisuuden taustalla on monia tekijöitä. Kaikilla vaikeavammaisilla henkilöillä täytyy olla yhdenvertaiset oikeudet saada vammaisille tarkoitettuja palveluja.

Muutos merkitsisi osalle iäkkäistä henkilöistä palveluiden heikentymistä ja asiakasmaksujen lisääntymistä. Esityksessä todetaan, että kaikille iäkkäille henkilöille on mahdotonta tarjota vahvaan subjektiiviseen oikeuteen perustuvia pääosin maksuttomia palveluita ilman, että palveluiden saatavuus ja laatu kärsisi huomattavasti. Tämä viittaa olettamukseen siitä, että palvelujen tullessa maksullisiksi niiden käyttö vähenee.

Ikääntymisrajausta on perusteltu kustannusten kasvulla, jossa viitataan iäkkäiden määrän kasvuun. Kuten esityksen sivulla 131 todetaan: Vammaispalvelut ovat pääosin maksuttomia, kun taas useimmista sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista peritään tasamaksu tai tuloihin suhteutettu maksu. Siinä mielessä ikääntynyt väestö olisi eriarvoisessa asemassa suhteessa vammaisiin henkilöihin, mutta toisaalta suurimmalla osalla iäkkäistä henkilöistä on kohtuullinen työeläke toisin kuin monilla vammaisilla henkilöillä. Pienituloisilla ja varattomilla on mahdollisuus saada vapautus ainakin osasta maksuja. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on usein koko elämän kestävä tai ainakin pitkäaikainen palvelutarve. Sen sijaan iäkkäänä sosiaalipalveluiden piiriin tulevien henkilöiden palvelutarve painottuu yleensä viimeisiin elinvuosiin. Näillä perusteilla esityksessä on päädytty siihen, että soveltamisalan rajaukseen on perustuslain mukainen oikeutettu peruste ja se voidaan ottaa lakiin. Tehy vaatii edellä olevan perustuslaillisuuden tarkistamista.

#### Valmennuksen toteuttaminen 8 §

Valmennusta antaville henkilöille ei asetettaisi yleisiä pätevyysvaatimuksia. Palvelua toteuttavilla henkilöillä olisi kuitenkin oltava kulloisenkin vammaisen henkilön valmennuksen tavoitteiden, sisällön ja toteutustavan edellyttämä osaaminen. Tarvittaessa valmennus olisi suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, erityisesti kuntoutuksen, sekä opetuksen ammattilaisten kanssa.

Tehyn näkemys on, että valmennuksen tuottajien on huolehdittava siitä, että valmennusta tuottaa määrältään riittävä ja tarvittavan koulutuksen omaava henkilöstö.

#### Kuntoutusohjaus

Vammaispalvelulainsäädännön uudistuksesta puuttuu kokonaan kuntoutusohjaus vammaisille henkilöille tarkoitettuna palveluna kuten laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (8 §) on säädetty.

Nykyisessä vammaispalvelulaissa kuntoutusohjauksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen, ja sitä voidaan vammaisen henkilön lisäksi toteuttaa hänen lähiyhteisölleen. Kuntoutusohjauksen keskeisimmiksi tehtäviksi on määritetty;

- asiantuntijana toimiminen vammaisten henkilöiden tarpeiden selvittämisessä
- asiakkaan kuntoutus- ja palvelusuunnitelman valmistelussa tarvittavan asiantuntija-avun antaminen sekä kuntoutusprosessin seuraaminen
- asiakkaan tarpeista tiedottaminen eri palvelujärjestelmille ja asiakkaan aktivoiminen omatoimiseen yleisten palvelujen käyttöön

Kuntoutusohjauksessa on keskiössä asiakkaan toimintakyky elämänkaaren eri vaiheissa ja tilanteissa. Toimintakyvyn kokonaisvaltainen arviointi perustuu kansainväliseen ICF-luokitukseen, jossa toimintakyky määräytyy asiakkaan terveydentilan sekä yksilö- ja ympäristötekijöiden vuorovaikutuksen tuloksena. Yksilöllisen arvioinnin perusteella selvitetään kuntoutuksen, palveluiden ja apuvälineiden tarvetta. Yhdessä asiakkaan kanssa suunnitellaan ja käynnistetään osallistuminen toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevaan ja edistävään toimintaan.

Kuntoutuksen ohjaaja (AMK) on laillistettu sosiaalihuollon ammattihenkilö.

Vammaispalvelulainsäädännön uudistuksessa hyvinvointialueen sosiaalihuollon ammattilainen vastaa palvelutarpeen arvioinnista (36 §). Asiakkaan kuntoutumisen eteneminen varmistetaan asiakassuunnitelman (39 §) laatimisella ja tavoitteiden mukaisesti varmistetaan seurannan avulla. Kuntoutusohjauksen avulla voidaan varmistaa asiakkaalle toimiva ja tarkoituksenmukainen kuntoutus- ja palvelukokonaisuus huomioiden hänen lähiyhteisönsä.

Sosiaalihuollon laillistetulla ammattihenkilöllä, joka tekee palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman, tulee olla koulutus, ymmärrys ja tuntemus terveydenhuollosta ja kuntoutuksesta samoin kuin esteettömyydestä, sekä fyysisen liikuntavamman lisäksi aistivammoista ja kognitiosta. Palveluiden tulee vastata yksilölliseen tarpeeseen.

Kuntoutusohjaus vastaa lain uudistuksen tarkoitukseen ja tavoitteisiin. Sosiaalihuollon laillistettuina ammattihenkilöinä kuntoutuksen ohjaajat (AMK) ovat oikeita ammattilaisia näiden tarpeiden arvioinnissa ja seurannassa sekä vammaisten henkilöiden ohjaamisessa ja tukemisessa.

Kuntoutusohjaus tulisi säilyä vammaispalvelulainsäädännön uudistuksen jälkeenkin lakisääteisenä palveluna vammaisille henkilöille.

#### Henkilökohtainen apu 9 §

Henkilökohtaisen avustajan työtehtävät ja avustajalta vaadittava osaaminen vaihtelevat vammaisen henkilön avun tarpeiden, elämäntilanteen ja omien näkemysten mukaan. Henkilökohtaiselta avustajalta ei edellytetä tehtävään tiettyä pätevyyttä tai koulutusta, mutta hänen olisi saatava perehdytys työhönsä.

Perehdytyksen tehtävään antaisi yleensä työnantaja, mutta esimerkiksi hengityshalvauspotilaiden avustajien perehdytykseen osallistuisi tarvittaessa myös hyvinvointialue. Nykyisten hengityshalvauspotilaiden työntekijäringin ammattirakennetta muutettaisiin henkilön tarpeesta ja tilanteesta riippuen terveydenhuoltopainotteisesta mallista osin henkilökohtaisen avun tuella toteutettavaksi. Hengityshalvauspotilaiden hoito on terveydenhuoltolain mukaan terveydenhuollon vastuulla, mutta henkilökohtaisen avustajan tehtäviin voisi kuulua ehdotetun lain mukaan itsehoitoa vastaavia terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon liittyviä toimenpiteitä.

Henkilökohtaiset avustajat työskentelevät erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kanssa. Avustajien koulutustausta on hyvin vaihteleva ja vain osa on sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Yksi henkilökohtaisen avun tuottamistapa olisi tässä ehdotuksessa säädetty työnantajamalli.

Tehyn näkemys on, että valvontaa tulee kehittää asiakasturvallisuuden takaamiseksi siten, että työnantajamallilla toteutettava henkilökohtainen apu tulee valvonnan piiriin.

Hengityshalvauksipotilaiden työntekijäringin koulutustasoa ei tule madaltaa ja nykyinen henkilöstörakenne tulee säilyttää. Laadukkaan hoidon ja potilasturvallisuuden takaa ammattitaitoinen koulutettu henkilökunta.

#### Henkilökohtaisen avun tuottaminen 10 §

Pykälän 4 momentti on uusi tärkeä lisäys pykälään.

Momentin lisäämisellä lakiin halutaan varmistaa vammaisen henkilön välttämättömän avun saaminen silloinkin, kun avustaja esimerkiksi sairastuu ja jää pois töistä.

Silloin, kun sijaishuolejärjestelyistä on sovittu etukäteen ja ne on kirjattu asiakassuunnitelmaan ja päätökseen, kaikki osapuolet tietävät, kuinka akuutissakin tilanteessa tulee toimia.

Henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa valittaessa ja apua toteutettaessa olisi arvioitava sitä, kuinka henkilökohtainen apu järjestetään avustajan äkillisissä tai ennalta suunnitelluissa poissaoloissa. Sijaishuolejärjestelyjen suunnittelu ja toteutus olisi tehtävä sitä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin, mitä välttämättömpää henkilökohtainen apu olisi vammaisen henkilön elämässä. Vammaisen henkilön olisi saatava tieto siitä, millaisia sijaishuolejärjestelyjä kiireellisissä tapauksissa on saatavilla

#### Lapsen asumisen tuki 19 §

Pykälässä säädettäisiin tilanteesta, jossa lapsen asumisen tukea ei olisi mahdollista järjestää lapsuudenkodissa, mutta lapsella ei kuitenkaan olisi lastensuojelun tarvetta. Uudella säännöksellä selkeytettäisiin nykyisin osin sääntelemätöntä tilannetta.

Pykälä on kannatettava ja lapsen edun mukainen. Vammaispalvelulain mukainen kodin ulkopuolella asuminen on syytä erottaa lastensuojelulain mukaisesta sijoituksesta ja huostaanotosta silloin kuin lastensuojelun tarvetta ei ole.

#### Esteettömän asumisen toteuttaminen 20 §

Esityksen mukaan voi hyvinvointialue tuottaa esteettömän asumisen tuen siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 9 §:ssä säädetään tai myöntää vammaiselle henkilölle kohtuullisen korvauksen esteettömän asumisen toteuttamisesta.

Lakiin esitetään uutena asiana, että esteettömän asumisen tukea voidaan myöntää vuoroasumistilanteissa lapsen virallisen asuinpaikan lisäksi toisen vanhemman asuntoon. Uudistus on tarpeellinen ja kannatettava.

#### Liikkumisen tuen laajuus 28 §

Selkeä parannus on lakiin esitetty muutos: euromäärään sekä kilometri- ja euromäärään perustuvia matkoja voi tehdä koko maan alueella.

#### Asiakasmaksuista

Esitys tuo kasvavia asiakasmaksuja vammaisen lapsen asumiseen kodin ulkopuolella. Myös koulun aamu- ja iltapäivätoiminta muuttuisi vammaiselle lapselle maksulliseksi. Monelle vammaiselle lapselle se on välttämätöntä vähintään koko alakoulun ajan. Vaihtoehtoksi voi tulla, että toinen vanhemmista jää pois töistä.

Uusia asiakasmaksuja olisi tulossa myös esimerkiksi työ- ja päivätoimintaan liittyviin matkoihin. Pienetkin korotukset maksuihin merkitsevät merkittävää heikennystä toimeentuloon ja vaarantavat palveluun osallistumisen.

#### Lopuksi

Tehyn pitää tärkeänä, että laki on niin selkeä, että sen toimeenpano ja soveltaminen ei aiheuta tulkinnanvaraisia tilanteita ja että vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus toteutuu aidosti koko maassa. Hyvinvointialueiden välillä tulee tehdä yhteistyötä, jotta alueellisia eroja vammaispalvelulain tulkinnassa ei synny.

Lausunnossa on huomioitu seuraavien yhteistyöjäsenjärjestöjen ja jaostojen näkemykset:  
Kuntoutusohjaajat ry, Suomen Mielenterveyshoitoalan Liitto ry, Suomen Röntgenhoitajat ry,  
Suomen Sairaanhoitajat ry

Helsingissä 10.11.2022

Millariikka Rytönen  
Puheenjohtaja  
Tehy ry

Lisätietoja: Eva Siitonen, sosiaalipoliittinen asiantuntija, Tehy ry, [eva.siitonen@tehy.fi](mailto:eva.siitonen@tehy.fi)